



Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo



Том / Volume XXIII (2015),
Книжка / Issue 1

МЕЧЪТ ОТ SFÂNTU GHEORGHE, ОКРЪГ COVASNA (1943)

Валери ЙОТОВ

THE SWORD OF SFÂNTU GHEORGHE, COVASNA COUNTY (1943)

Valeri YOTOV

Abstract: The author pointed his attention again on the interesting findings of 1943 in Sfântu Gheorghe, Covasna County in Rumania: a destroyed grave and the discovered inside it sword. According to the hypothesis of A. Kiss and R. Heitel, the grave was connected with the early penetration of Hungarians in Transylvania.

The author launched a new opinion on this case, using several available data connected with this topic.

First of all, most authors who investigated the region of Central Southern Carpathians agree that there are no early Magyar necropolises (of first half of 10th century) found there.

Secondary, the ritual characteristic of the 1943 grave in Sfântu Gheorghe is not typical only for the Magyars in the 9th – 10th centuries, but it is typical also a for other ethnic groups and people who lived in the region before them, among them – Avars and Proto-Bulgarians.

It is interesting that until now there was no attempt to connect the 1943 Sfântu Gheorghe grave with the well documented evidence: both by historical sources and finds of material culture of Bulgarian presence in that region as well as cemeteries. They are mentioned by a numbers of authors with the term *Bulgarian expansion in Transylvania the 9th and 10th centuries*.

The author totally agreed with the thesis that the sword in the above mentioned grave of 1943 in Sfântu Gheorghe is of Byzantine origin but this is another find which evidenced the Bulgarian invasion in this region during that period.

Key words: sword, invasion, Sfântu Gheorghe, Bulgarians, Hungarians, Transylvania, Central Southern Carpathians.

Откритият през 1943 г. в района на град Sfântu Gheorghe, окръг Covasna – Централни южни Карпати меч е многократно коментиран. Първото сведение дължим на Золтан Секели (по-долу навсякъде Z. Székely) – дългогодишният изтъкнат археолог на Székely National Museum в града¹.

Накратко, откривателят отбелязва, че при изграждането на фабрика за строителна керамика, в разрушен гроб е намерен скелет (ориентиран в посока изток – запад; не е ясно в коя посока е черепът). В гробната яма е имало също череп на кон, кости от конски скелет (не е ясно в каква позиция). Открити са също: връх на копие (14 см дължина) с втулка (диаметър 2 см); нож и други метални предмети. Без съмнение, най-любопитната находка от гроба е меч с бронзов предпазител (обр. 1): 81,5 см дължина; клина 75,5 см; ръкохватката 6 на 2 см. Върху ръкохватката няма следи от кост или дърво. Предпазителят на ръкохватката е с дължина 11,5 см. Z. Székely датира гроба и съответно меча в V – VII в., но без да ги свързва с конкретна етническа група.

Четиридесет години след публикациите на Z. Székely, в обзорна статия за византийските мечове в района на Карпатите, A. Kiss между другото се спира на погребалния ритуал в гроба от Sfântu Gheorghe и отбелязва, че за Карпатския регион той е характерен за Късноаварския период (720 – 804)

¹ Székely, Z. 1945, p. 1 – 15; Székely, Z. 1948, p. 61 – 64. Двамата текста са ми недостъпни, цитирани са по: Kiss, A. 1987, s. 210.

или за „Завладяването на родината” (специфичният термин в унгарската историография) от маджарите (X в.), но все пак отдава предпочитание на втората хипотеза [Kiss, A. 1987, s. 206 – 206, Abb. 7]. A. Kiss е един от първите, които дават такава интерпретация, и в частност определя меча като византийски по произход². По-късно R. R. Heitel в своята студия за навлизането на маджарите в Трансилвания, освен че възприема мнението на A. Kiss, обяснява гроба като следа от военен поход на унгарския крал Стефан I (1000/?–1038) [Heitel, R. R. 1994 – 1995, s. 437 – 439].

Според мен, тезите на A. Kiss и R. R. Heitel не са достатъчно аргументирани и може да бъдат коригирани.

На първо място, Z. Székely споменава за един (разрушен) гроб, но за тази случайна находка, открита в напрегнатото време на Втората световна война, може да се допусне, че е част от по-голям некропол – навярно не са правени сондажи и е останал непроучен. В тази връзка ще отбележа, че според познатата ми литература, не са ми известни други маджарски некрополи или единични гробове (от първата половина на X в.) в този регион – Централни южни Карпати [Madgearu, Al. 2001, p. 277, 280; Tiplic, I. M. 2006, p. 61 – 68, map. 9].

На следващо и немаловажно място – поставянето на конски череп в гробната яма е характерно за погребалния ритуал не само на аварите (VIII в.) [Балинт, Ч. 1995, с. 43 – 44] и маджарите от края на IX – X в. [Bálint, C. 1971, p. 85 – 108; Балинт, Ч. 1972, с. 177 – 178], но също и на прабългарите (VIII – IX в.) [Аксенов, В. С., Тортика, А. А. 2001, с. 199 – 200; Рашев, Р. 2008, с. 198]³.

При честото споменаване в специализираната литература на гроба и на меча от Sfântu Gheorghe не е правен опит⁴ тези интересни находки да се свържат с добре засвидетелстваните следи от материалната култура на българите за региона – най-общо охарактеризирана като „Българското навлизане в Трансилвания в IX – X в.”⁵. Напоследък доминацията на Първото българско царство в тази посока е подкрепена не само на основата на анализа на писмените извори и от добре известни⁶, но и от публикации на нови археологически доказателства⁷.

A. Kiss правилно определя меча с предпазител от гроба от Sfântu Gheorghe като византийски. Разбира се, трудно е да се определи категорично чие производство са подобни оръжия. Още известната специалистка по средновековно оръжие Ada Bruhn Hoffmeyer отбелязва, че някои типове мечове и саби идват в Европа от арабите⁸. В българската литература И. Лазаров пък от своя страна посочва постиженията на металургичните умения в Индия и производството и разпространението на средновековни мечове от тази далечна страна [Лазаров, И. 2003, с. 55 – 70]. В предложени от мен опити за систематизиране бе обърнато внимание, че определението „византийски меч/ове” е по-скоро условно и в случая трябва да се отчита многообразието на материалната култура, в това число особено и в една империя [Yotov, V. 2011, p. 115; Yotov, V., s. 219 – 226; Yotov, V. 2014, p. 93].

Мечът, и по-специално предпазителят на меча от гроба от Sfântu Gheorghe, няма близки паралели. Размерите и особеностите (например ширината на клина на меча – около 6,5 см; бронзовият предпазител на ръкохватката – дължина 11,5 см) категорично насочват към датировка от края на IX – началото на X в. Мечове и предпазител с близки характеристики има сред дефинираните от мен като тип „Плиска-48” (обр. 2) и „Галово” (обр. 3) [Yotov, V. 2014, p. 91 – 103]. Познати са много художествени паралели на византийски мечове, но специално за меча от Sfântu Gheorghe ще обърна внимание на стенописа, представящ Джошуа/Joshua (X в.) от манастира Свети Лука/Hosios Loukas в Беотия, Гърция (обр. 4) [Chatzidakis, M. 1997, p. 16, fig. 5].

² Kiss, A. 1987. ..., в бележка 80, A. Kiss благодари на I. Вуна, който е изразил същото мнение в непубликуван ръкопис от 1977.

³ Ч. Балинт отбелязва, че много унгарски археолози поддържат мнението за „силно оногуро-българско влияние в Карпатския басейн в така нар. Култура на средноаварския период” [Балинт, Ч. 1995, с. 39, 49].

⁴ Съвсем накратко в: Yotov, V. 2011 а, p. 36–37, fig. 1.

⁵ Вж. последно и най-подробно у: Madgearu, Al. 2005, p. 41 – 65.

⁶ За литературата вж. обзор у: Йотов, В. 2010, с. 487 – 495.

⁷ Вж. систематизирана ранносредновековната погребална керамика за региона – голяма част, без съмнение, прабългарска: Cosma, C. 2011.

⁸ Вж.: Hoffmeyer, A. B. 1966, p. 95: „No doubt it 'will prove to be difficult or impossible to establish a special Byzantine type, considering the almost international character of the Byzantine military organization with the various nationalities gathering around the imperial banners”.

В заключение мисля, че мечът от Sfântu Gheorghe е византийски по произход, но е открит в гроб – не единичен, а навярно от некропол, който може да бъде причислен към така нар. археологическа култура „Blandiana–A” (830 – 1000) с друго наименование – култура „Dridu-Alba Iulia”. Гробът от Sfântu Gheorghe по-скоро следва да бъде свързан с българското присъствие в този регион в IX в. Струва си да се припомни бележката на един от съвременните румънски специалисти – А. Madgearu за немалко на брой специфични за IX – X в. артефакти; предмети в сборни находки (оръжия, снаряжение – бойни брадви, стремена; инструменти) – всички с български и византийски произход [повече у: **Madgearu, Al.** 2005, р. 44]. Тези паметници справедливо според мен се свързват с прабългарите или с преселените северно от р. Дунав от кан Крум (803 – 814) византийски затворници⁹.

Тъкмо в този регион – Централните Южни и Югозападни Карпати, следва да бъдат анализирани по-детайлно голям брой археологически паметници с датировка от IX – началото на X в.: укрепления; некрополи и др. Не е случайно, че те се локализируют недалеч от планинските проходи (например – фамозната крепост Слон, крепостта Дъбака и др.) и по речните бродове (земленото укрепление и некропол при Бландиана) – за контрол на търговията със сол [**Йотов, В.** 2010, с. 495]. Находката от Sfântu Gheorghe (1943) – гроб с меч, е един пример в тази посока.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Аксенов, В. С., Тортика, А. А. 2001 – В. С. Аксенов, А. А. Тортика. Протоболгарские погребения Подонья и Придонецья VIII – X вв.: проблема поливариантности обряда и этноисторической интерпретации. – В: Степи Европы в эпоху средневековья, 2. Донецк, 2001. [Aksenov, V. S., Tortika, A. A. Protobolgarskie pogrebeniya Podonya i Pridonechnya VIII – X vv.: problema polivariantnosti obryada i etnoistoricheskoy interpretacii. – V: Stepi, Evropi w epohu srednewekovya, 2. Doneck, 2001].

Балинт, Ч. 1972 – Ч. Балинт. Погребения с конями у венгров в IX – X вв. – Проблемы археологии и древней истории угров. Москва, 1972. [Balint, Ch. Pogrebenia s konyami u vengrov v IX – X vv. – Problemyi arheologii v drevnei istorii ugrov. Moskva, 1972].

Балинт, Ч. 1995 – Ч. Балинт. Введение в археология авар. – В: Типология и датировка археологических материалов Восточной Европы. Ижевск, 1995. [Balint, Ch. Vvedenie v arheologiq avar. – V: Tipologiq i datirovka arheologicheskikh materialov Vostochnoi Evropi. Ijevsk, 1995].

Лазаров, И. 2003 – И. Лазаров. Меч и сабя. Оръжия на ранните номади (V – VII в.). В. Търново: Ровита, 2003. [Lazarov, I. Mech i sabya. Orzhiya na rannite nomadi (V – VII v.). V. Tarnovo: Rovita, 2003].

Йотов, В. 2010 – В. Йотов. Българският контрол на „Пътя на солта” в Трансилвания през IX в. (археологически данни). – В: Великотърновският Университет „Св. св. Кирил и Методий” и българската археология. Велико Търново, 2010. [Yotov, V. Balgarskiyat control na “Ptya na solta”w Transilvania prez IX v. (arheologicheski Danni) – V: Velikotyrnovskiyat Universitet “Sv. sv. Kiril i Metodii” i balgarskata arheologiya. Veliko Tarnovo, 2010].

Рашев, Р. 2008 – Р. Рашев. Българската езическа култура VII – IX в. София, 2008. [Rashev, R. Balgarska ezicheska kultura VII – IX v. Sofiya, 2008].

Bálint, C. 1971 – C. Bálint. Les tombes à ensevelissement de cheval chez les hongrois du IX^e–XI^e siècles. – A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. 2, 1971.

Chatzidakis, M. 1997 – M. Chatzidakis. Hosios Loukas. Athens, 1997 <<http://www.images.icon-art.info/public/Byzantium/Chatzidakis%201997%20-%20Hosios%20Loukas%20%28BAiG%29.pdf>>.

Cosma, C. 2011 – C. Cosma. Funerary Pottery in Transylvania of the 7th–10th Centuries. Cluj-Napoca, 2011.

Heitel, R. R. 1994 – 1995 – R. R. Heitel. Die Archäologie der ersten und zweiten Phase des Eindringens der Ungarn in das innerkarpatische Transilvanien. – In: Dacia N. S., XXXVIII – XXXIX, 1994 – 1995.

Hoffmeyer, A. B. 1966 – A. B. Hoffmeyer. Military Equipment in the Byzantine Manuskript of Scylitzes in Biblioteca Nacional in Madrid. Granada, 1966.

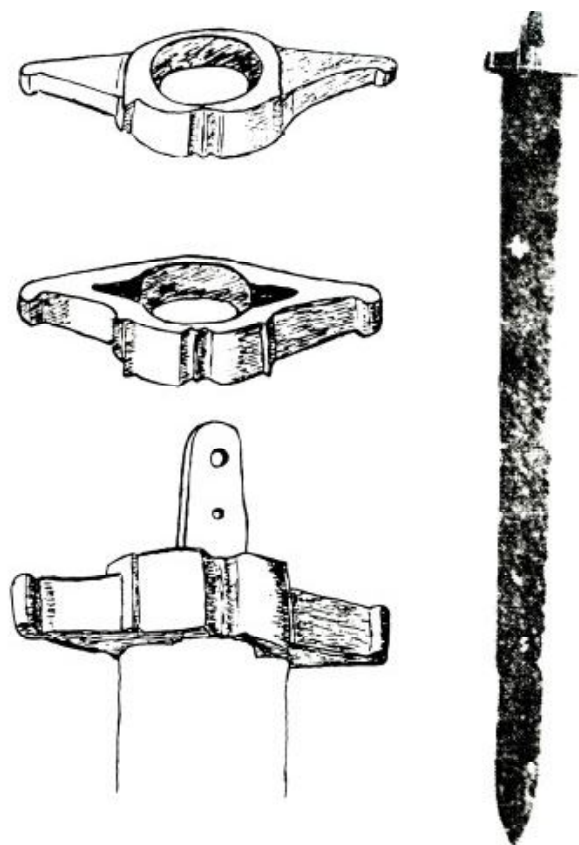
Kiss, A. 1987 – A. Kiss. Frühmittelalterliche Bizantinische Schwerter im Karpatenbecken, Acta Archaeologica Hungarica, XXXIX, 1987.

Madgearu, Al. 2001 – Al. Madgearu. Salt Trade and Warfare in Early Medieval Transylvania. Ephemeris Napocensis, XI, 2001.

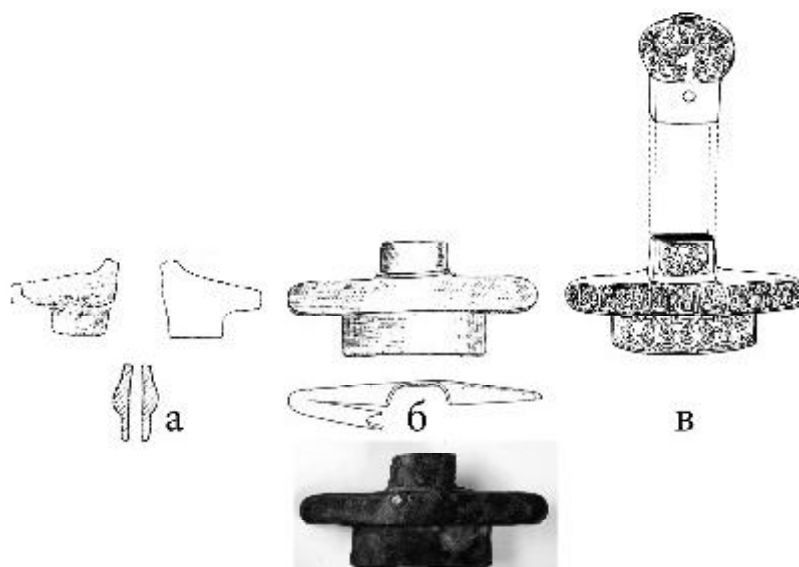
Madgearu, Al. 2005 – Al. Madgearu. Transilvania and the Bulgarian expansion in the 9th–10th centuries. – Acta Musei Napocensis, 39 – 40, II, 2002 – 2003 (2005).

⁹ Това преселване е коментирано многократно. Виж за литературата последно у: **Madgearu, Al.** 2005, бел. 18.

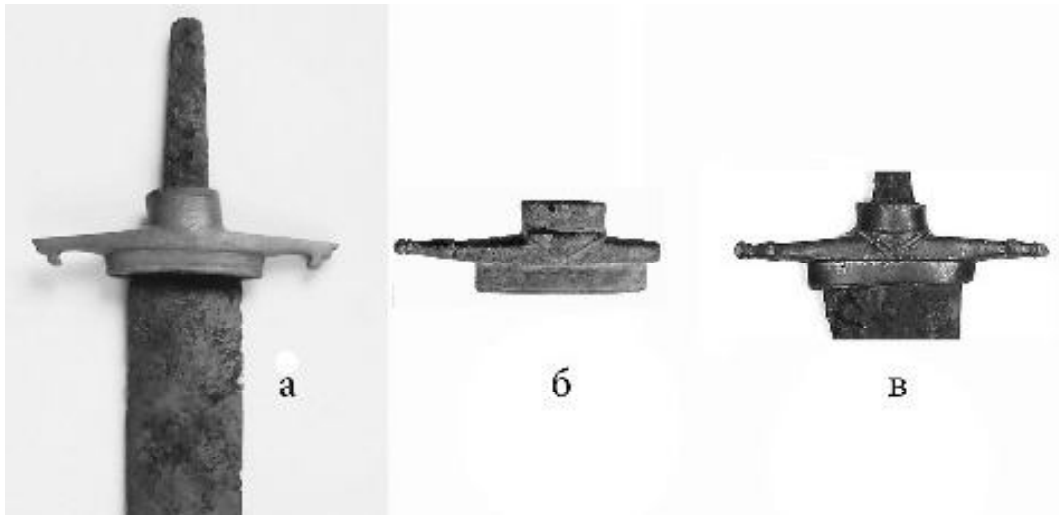
- Székely, Z.** 1945 – Z. Székely. Adatok a Székelyföld népvándorlás korához. Sfântu Gheorghe, 1945.
- Székely, Z.** 1948 – Z. Székely. Sepsiszentgyörgy története a középkor végéig. Sepsiszetgyörgy, 1948.
- Țiplic, I. M.** – I. M. Țiplic. Necropolele medievale timpurii din Transilvania (sârșitul sec. IX – prima jumătate a sec. XII. – Relații interetnice în Transilvania (secolele VI – XIII). = Bibliotheca Septemcastrensis, XII.
- Țiplic, I. M.** 2006 – I. M. Țiplic. Transilvania in the Early Middle Ages (7th–13th c.). Alba Iulia, 2006.
- Yotov, V.** – V. Yotov. The Kunágota sword guard and the dating of two bronze matrices for hilt manufacturing. – RGZM – TAGUNGEN, Band 17.
- Yotov, V.** 2011 – V. Yotov. A new Byzantine type of swords (7th–11th centuries). – In: Niš and Byzantium, IX, 2011.
- Yotov, V.** 2011 a – V. Yotov. Byzantine time swords (10th–11th centuries) in Romania. – In: Studia Universitatis Cibiniensis (Series Historica), VIII, Supplementum 1 (The 1st International conference Interethnic relation in Transylvania Militaria Mediaevalia in Central and South Eastern Europe). Sibiu, 2011.
- Yotov, V.** 2014 – V. Yotov. Byzantine Sword (7th–11th c.). – In: Tsar Samuil (†1014) in battle for Bulgaria. Sofia, 2014.



Обр. 1. Мечът с предпазител открит в разрушен гроб в Sfântu Gheorghe, окръг Covasna.



Обр. 2. Византийски предпазители на мечове тип „Плиска 1948” (втора половина на X в.): а) от крепостта на остров Пъкуйул луй Соаре; б) от Плиска (открит 1948 г.); в) от Египет / ? (в колекцията на музея Лувър).



Обр. 3. Византийски меч и предпазители на мечове тип „Галово“ (X в.): а) от Галово, Островския окуп; б) от Североизточна България; в) от Централна Арбия (предложен в интернет аукцион).



Обр. 4. Художествени паралели за византийски мечове: а) стенопис, представящ Джошуа/Joshua (X в.) от манастира Свети Лука/Hosios Loukas в Беотия, Гърция; б) детайл от същия стенопис.